

SOSYO-EKONOMİK VE ÇEVRESEL FAKTÖRLERİN SOKAK SATICILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: İSTANBUL'DAN KESİTSEL BİR ÇALIŞMA

The Impact of Socioeconomic and Ecological Factors on Street Drug Dealers: A Cross-Sectional Study from Istanbul

Ali ÜNLÜ*

Uğur EVCİN*

Özet

Türkiye genelinde uyuşturucu/uyarıcı madde suçlarından yakalanan şahısların sayısında yıllara göre ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Ancak, bu artışın sebepleri hakkında devlet kurumları tarafından hazırlanan raporlar olmadığı gibi yeterli sosyal araştırmalar da bulunmamaktadır. Bu artışın engellenebilmesi için sosyoekonomik risk faktörleri incelenmeli ve riskli gruplar tespit edilerek tedbirler alınmalıdır. Bu çalışmanın amacı, yakalanan sokak satıcıların ne tür bir profile sahip olduğunu tespit etmektir. Bu amaçla 2008 yılında İstanbul'un farklı ilçelerinde yakalanan 845 sokak satıcısına ait bilgiler içerik analiz yöntemiyle toplanmıştır. Yapılan istatistiksel analizlerle cinsiyetin, yaşın, eğitim düzeyinin, mesleğinin, yaşamış olduğu semtin uyuşturucu satıcılığı ile ilişkisi incelenmiştir. Demografik özelliklerin uyuşturucu/uyarıcı madde satma arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. İstanbul'da bu demografik özelliklere sahip kişiler daha büyük bir risk altındadır. Bu çalışmanın konusu her ne kadar artışın sosyo-ekonomik yönlerini tespit etmek olmasa da elde edilen veriler sokak satıcıları arasında çok fazla ortak demografik özellik bulunduğu ve alınacak tedbirlerde bu grupların dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Uyuşturucu ve uyarıcı maddeler, Sokak satıcıları, Demografik özellikler.

* Dr., İstanbul Emniyet Müdürlüğü, aliunlu@gmail.com

** Komiser (Psikolojik Danışman), İstanbul Emniyet Müdürlüğü.

Abstract

A significant increase in the number of captured street drug dealers has been observed in Turkey. However, there are neither available government reports nor enough social research in this field in order to understand the possible causes. To implement better prevention policies, socio-economic risk factors and vulnerable groups should be identified. Thus, the aim of this research is to examine what is the profile of street drug dealers. To this end, information of 845 street drug dealers was collected through content analysis method. The statistical analysis of data shows that gender, age, education level, occupation and location of dealers have been found to be related to being a drug dealer in Istanbul. Although the aim of the research is not to examine the impact of socioeconomic factors on street drug dealing, findings show that there are important commonalities among street dealers in Istanbul. These demographic characteristics should be seriously considered before implementing any policy.

Key Words: Istanbul, Street drug dealers, Demographic characteristics.

Giriş

Türkiye’de uyuşturucu madde suçlarından dolayı yakalanan şahısların oranında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne 2008 yılında yayınlanan raporda, 2005 yılında uyuşturucu suçlarından ceza ve tevkifevlerinde bulunan kişi sayısı 4.125 iken bu oran, 2008 yılında 15.447 çıkarak %275’lik bir artış göstermiştir. 2008 yılı verilerine göre, uyuşturucu suçundan cezaevinde bulunanlar (%14), adam öldürme suçundan (%19) sonra en kalabalık grubu oluşturmaktadır (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2008). Adalet Bakanlığının 16.12.2009 tarihinde cevaplandığı bir soru önergesinde, tüm ceza infaz kurumlarında bulunan 113.767 hükümlü ve tutuklunun 21.990 kişinin uyuşturucu suçlarından yattığını belirtmiştir (Anka Haber Ajansı, 2009). Genel suçların arasında 2008 yılında %14 olan uyuşturucu suçları bir yılda %19 seviyesine yükselmiştir (Anka, 2009; Adalet Bakanlığı, 2008). Bu şahısların büyük çoğunluğunu uyuşturucu madde imal ve ticareti suçunu işleyenler oluşturmaktadır (%95). Kullanmak amacıyla bulundurmamak suçunun da içinde yer aldığı diğer uyuşturucu suçları geri kalan %5’lik dilim içindedir (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2008).

Bu yükselişi farklı birçok nedenle açıklamak mümkündür. Mesela polis son yıllarda uyuşturucu ile etkin mücadelesi bu konudaki dikkate alınması gereken bir gelişmedir. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığının (KOM) illerde yapılanmasını tamamlaması ve hizmet içi eğitimlerin artırılması ile uyuşturucu suçlarına karşı daha başarılı operasyonlar yapılmaktadır. Diğer yandan uyuşturucu/uyarıcı madde ticareti kullanım probleminden bağımsız değildir. Maddelere talebin artması ise sadece ülke içindeki gelişmelerden değil dünya üzerindeki trendlerden de etkilenmektedir.

Bu sosyal problemi sadece satıcılar araştırma konusu yapılarak “Sosyal Düzensizlik”, “Caydırıcılık”, “Rutin Aktiviteler”, “Öğrenme Teorileri” gibi yaklaşımlarla izah etmek yeterli olmayabilir. Öte yandan mevcut illegal madde satanları yukarıda bahsedilen teorik perspektiflerden inceleyebilmek için satıcıların sosyal hayatları ile ilgili ayrıntılı bilgilere ve o bölgelerde sosyal hayata ve kolluk kuvvetlerinin önleme faaliyetleri hakkında verilere ihtiyaç vardır. Bu çalışmada kullanılan yöntem ile satıcıların sosyal hayatlarıyla ilgili veri toplamak mümkün olmamıştır. Bu nedenle satıcılar bireysel düzeyde incelenmiş ve yakalanan satıcıların ortak özellikleri yaşadıkları semtlerin özellikleriyle karşılaştırılmıştır. Kesitsel bir çalışma olması sebebiyle sokakta madde satanların nasıl bir profile sahip olduğu, ne tür semtlerde yaşadıkları ve yaşadıkları semtlerin özellikleri tanımlayıcı istatistiksel yöntemle incelenmiştir.

Uyuşturucu satıcıları ile ilgili literatür taramasında bazı demografik özelliklerin, sosyoekonomik ve çevresel faktörlerin sokak satıcılığı ile ilişkili olduğu ve bazı şartlar altında kişilerin uyuşturucu madde satmaya daha eğilimli oldukları görülmektedir (Brantingham ve Brantingham, 1993; Clarke ve Felson, 1993; Jeffery ve Zahm, 1993; Robinson, 1999). Bu demografik, sosyoekonomik ve çevresel şartlar kısaca özetledikten sonra İstanbul’da uyuşturucu satanların demografik bilgileri literatür bulguları ile karşılaştırılacak ve sonuçların uygulamaya nasıl dönüşebileceği tartışılacaktır.

Genel kanı ve literatür incelemesinde erkeklerin uyuşturucu dünyasında egemen oldukları, hatta satıcılığın bir erkek işi olduğu kabul edilmektedir (Denton ve Malley, 1999). Kadınların ise yeterince cesur, güvenilir ve fiziksel güce sahip olmadıkları, fazla duygusal olmaları ve polis baskısına dayanamayıp konuşabileceklerine inanılır. Bu nedenle kadınların

uyuşturucu satıcılığı için uygun olmadığı ve bu nedenle taşıyıcı, eskort veya ikincil rollerden öteye geçemediği kabul edilir (Adler, 1985).

Uyuşturucu satıcılığı, değişimin ve dalgalanmanın hâkim olduğu bir sektördür. Sosyal ve ekonomik şartlar değiştikçe pazara girip çıkma da artmaktadır (Adler, 1985). Bu nedenle, yakalanan birçok kişi kendini uyuşturucu satıcısı olarak tanımlamamaktadır (Adler, 1985). Jacinto ve arkadaşlarının (2008) sokak satıcıları ile yüz yüze yapmış olduğu araştırmada, tanımadıklarına uyuşturucu satanın ve kendisini bu şekilde benimseyenlerin satıcı olduğunu tespit etmişlerdir. Özellikle eğlence kültüründe kullanılan maddeleri satanların ticari ve sosyal ilişkileri yine tanıdıkları insanlardır. Bu gruba girenleri net bir satıcı tanımına oturtmak güçtür. Arkadaşları arasında bu maddelere daha kolay ulaşanlar hem kendileri hem de arkadaşları için madde almaktadır. Öte yandan bu fırsatı kazanç olarak değerlendirmek isteyenler de bulunmaktadır (Jacinto vd., 2008).

Arkadaşlarının talebi neticesi madde temin edip satanlar, kendilerini kolaylaştırıcı olarak görmekte ve madde satarak para kazanmayı kariyer olarak düşünmemektedirler (Jacinto vd., 2008). Madde kullanımının arttığı şartlarda yeterli sayıda uyuşturucu satıcısı ile irtibatlı olanlar bir anda kendilerini bu pazarda bulabilir; çünkü uyuşturucu maddeden elde edilen gelir yüksektir ve bu fırsatı elde edenler ek gelir olarak satıcılığı sürdürebilmektedirler (Jacinto vd., 2008).

Öte yandan kendini uyuşturucu satıcısı olarak en rahat tanımlayanlar birden fazla madde satan veya satabilen kişiler olmaktadır (Jacinto vd., 2008). Kimlerin satıcı olduğuna dair en somut tanımlamayı Murphy ve arkadaşları (1990) getirmiştir: (1) Bir veya birden fazla mal temin edicisi varsa, (2) Düzenli mal satın alarak küçük miktarda satmaya hazırlıyorsa, (3) Yeterli nakit para stoku varsa ve son olarak (4) Düzenli müşterileri varsa satıcı olarak tanımlanabilir (Murphy vd., 1990:338).

Uyuşturucu madde satıcıların büyük çoğunluğu bu işi kariyer mesleği olarak yapmamaktadır. Bu nedenle birçoğu düzenli bir işe ve gelire sahiptirler. Mesela Amerika'da yapılan bir araştırmada, ekstazi satanların %88'nin son bir yıl içerisinde düzenli bir işte çalıştıkları görölmüştür (Jacinto vd., 2008). Fırsatları değerlendirme eğilimi gösterenler mesleğinde tatmin edici bir gelir elde edemeyenlerdir. Uyuşturucu madde satmak ek kazanç elde etmek için yapılır.

Uyuşturucu satıcılığı sadece ekonomik şartlar neticesi gelişen bir olgu değildir. Sosyal ve çevresel şartlar da insanların eğilimini etkilemektedirler. Mesela uyuşturucu maddelerin en kolay satılabileceği yerler madde kullanımının yaygın olduğu bölgelerdir. Sonrasında yeni müşteri çekebilecek yerler ve madde satışını tolere edebilecek belki de satış yapılmasına direnç gösteremeyecek toplulukların yaşadığı bölgelerdir (McCord ve Ratcliffe, 2007). Mesela düzensiz yapılaşmanın olduğu semtlerin bazı tesislere (tekel büfeleri, metro gibi toplu taşıma merkezleri, bağımlılık tedavi merkezleri gibi) yakınlığı satıcıların işlerini kolaylaştırmaktadır. Hayatın günlük akışında kullanıcılara bu ortamlarda daha kolay erişilebilmektedir. Özellikle halkın yoğun olduğu bölgelerde satıcılar yeni kullanıcılar bulabilmekte ve satış ağlarını genişletmektedirler (McCord ve Ratcliffe, 2007).

Uyuşturucu maddelerin kolay satıldığı semtlerle ilgili çalışmalar bu nedenle iki ana temel alanda yoğunlaşmaktadır: 1) Belirli bölgedeki topluluğun sosyoekonomik karakteristiği ve 2) Semtlerin çevresel (yapısal) karakteristiği.

Sosyoekonomik alt yapısı güçsüz toplulukların en belirgin özellikleri yüksek orandaki işsizlik, sık ikametgâh değişimi, yoğun göç ve neticesinde kozmopolit sosyal yapıdır. Bu tür topluluklar suçlara karşı koyabilecek resmi (*formal*) ve gayriresmi (*informal*) imkânlardan mahrumdurlar (McCord ve Ratcliffe, 2007). Tita ve arkadaşlarının (2005) suç örgütü mensuplarıyla görüşerek yapmış olduğu araştırmada, örgütlerin en iyi yapılandığı yerlerin özellikle gayriresmi sosyal kontrol mekanizmasının zayıf olduğu semtler olduğu tespit etmişlerdir (Tita vd., 2005).

Ancak yoksulluk içerisinde bulunan ve sosyoekonomik yapısı güçsüz toplulukların yaşadığı yerlerin hepsinde uyuşturucu madde satış vardır demek de mümkün değildir. Asıl belirleyici unsur bu bölgelerde uyuşturucu madde kullanıcılarının sayısı ve bu bölgelere uyuşturucu madde kullanmak veya satın almak için gelen insanların varlığıdır (McCord ve Ratcliffe, 2007). Uyuşturucu madde kullanıcıların da kendilerini tolere edecek ve gizlenebilecek ortamlara ihtiyaçları vardır. Bu şartlar oluştuğunda diğer bölgelerden de kullanıcılar gelecektir. Ayrıca bu piyasaya girmek isteyen ve yeterli parasal gücü olan insanlar bölgedeki sosyal yapıyı etkilemekte ve bu şartları ekonomik fırsata dönüştürmektedirler

(Brantingham ve Brantingham, 1993; Clarke ve Felson, 1993; Jeffery ve Zahm, 1993; Robinson, 1999).

Bu sosyal şartların yanında çevresel faktörler de kullanıcıların ve satıcıların işlerini kolaylaştırmaktadır. Bu yerler kolay ulaşabilecek ana caddeler, otobüs hatlarının yoğun geçtiği yerler, metro ve tramvay gibi ulaşım koridorları üzerinde ise madde satışına daha müsait hale gelmektedir (Brantingham ve Brantingham, 1991). İşsiz veya düşük gelirli kullanıcılar rahatlıkla bu bölgelere gelip gitmektedirler. Böylece satıcılar kendi bölgeleri dışındaki kullanıcılara da kolaylıkla ulaşabilmektedirler (Reuter, 2000).

Bunun yanında eğlence yerleri, alkol ve tütün mamulleri satışının yaygın olduğu bölgeler de suçtan ciddi olarak etkilenmektedir (Roncek ve Maier, 1991; Roncek ve Pravatiner, 1989). Yoğun alkol satışı yapılan bölgeler sadece uyuşturucu suçları için değil birçok suç türü için sıcak nokta olarak değerlendirilmektedir (Sherman vd., 1989).

Kısaca özetlenen bu bireysel, sosyoekonomik ve çevresel şartların İstanbul'da yakalanan uyuşturucu madde satıcıları ile ne kadar örtüştüğü bu araştırmanın temel gayesidir. Tanımlayıcı istatistiksel bir yöntemle bu faktörler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bir başka ifade ile literatürde tespit edilen faktörlerin İstanbul'da yakalanan satıcılar için ne kadar geçerli olduğunun ortaya konmasıdır. Bu çalışmanın bir başka amacı ise uyuşturucu suçlarındaki artışı durdurmak için üretilen politikalara ve alandaki uygulayıcılara katkı sağlamaktır.

1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın kapsamını sokak düzeyinde uyuşturucu madde satarken 2008 yılında yakalanan ve İstanbul Narkotik Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü tarafından haklarında soruşturma dosyası hazırlanan kişiler oluşturmaktadır. Veriler yakalamalardan 2 yıl sonra, 2010 yılında toplanmıştır.

Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul, aynı zamanda birçok suç ve suçlunun da çekim merkezidir. Kaçakçılık Organize Mali Suçlar Daire Başkanlığının (KOM) ve Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezinin (TUBİM) verilerine göre, ülkemizde uyuşturucu madde kullanımının ve uyuşturucu suçlarından yakalamanın en yüksek

olduğu ilimiz İstanbul'dur (TUBİM, 2009; KOM, 2009). Problemin yoğun olduğu bir bölgede yapılan bu çalışma hem örneklem büyüklüğüyle güvenilir bulgular elde etmeye hem de sonuca götürecek uygulamalara katkı yapacaktır.

Bu araştırmadaki veriler içerik analizi yöntemiyle soruşturma dosyalarının incelenmesiyle elde edilmiştir. Araştırmada amacımız sadece sokak satıcılarını incelemek olduğu için uyuşturucu madde bulundurmak, kuryeler, uyuşturucu madde imal, ithal, ihraç etmek veya bu suçları teşekkül halinde yapanların dosyaları araştırmadan muaf tutulmuştur. Haklarında işlem yapılan kişiler için hazırlanan yapılandırılmış formlarda kişilerin kimlik, adres, gelir, eğitim, sabıka kaydı, mesleği, madde kullanım durumu gibi birçok bilgi bulunmaktadır. Herhangi bir kodlamaya ihtiyaç duyulmadan bu bilgiler sistematik olarak toplanmıştır.

1.1. İçerik Analizi

İçerik analizi birçok sosyal bilimci tarafından veri toplamak maksadıyla kullanılan bir tekniktir. İçerik analizi görsel ve yazılı içerikleri analiz etmek için araştırma konusu olan kavramların sistematik olarak kategorize edildiği ve veri olarak toplamaya yarayan bir yöntemdir (Neuman ve Wiegand, 2000). Elde edilen verilerle niteliksel ve niceliksel olarak içerik analizi yapmak mümkündür. İçerik analizi yapmadan önce veri toplanacak kategoriler tespit edilir, sonra metin içersinde bu kategorilere uyacak verilerin sıklıkları tespit edilir. Bir başka ifadeyle metin yönetilebilecek parçalara (kelimeler, rakamlar, cümleler, paragraflar, temalar gibi) bölünerek kodlanır ve bu kodlar içerik analiz yöntemiyle değerlendirilir. İçerik analiz yöntemiyle kavramsal (*conceptual*) ve ilişkisel (*relational*) analizler yapılmaktadır (Palmquist, 2010).

Bu araştırmada kavramsal analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde önce bir kavram seçilir ve metin içersinde bu kavramın varlığı ve sıklığı tespit edilir. Kavramsal analizin amacı seçilen terimlerin metin veya metinler içersinde varlığını belirlemektir. Bu terimler metin içersinde görünen/açık veya gizli/örtük olarak belirtilmiş olabilir (Demirci ve Köseli, 2009; Palmquist, 2010). Görünen/açık olarak belirlenen kavramları metin içersinde taramak en kolay bilgi toplama yöntemidir. Bu yöntemde, sadece rakamlar ve kavramlar seçilerek kodlanır ve kaydedilir. Bizim bu araş-

tırmamızda, sadece metinlerdeki bazı bilgilerin varlığı önemlidir ve bunların sıklığı veri olarak kodlanarak analize hazır hale getirilmiştir.

2008 yılında uyuşturucu madde satmaktan yakalanan toplam 845 kişinin dosyası incelenmiş. Bu çalışma kapsamında şahısların karakteristik özelliklerini tespit etmek amacıyla tanımlayıcı analizler yapılacak ve sonrasında sosyoekonomik ve çevresel şartların etkilerini ölçmek amacıyla iki değişkenli analizler yapılacaktır.

2. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamına giren yakalanmış 845 şahsın %95,6'sı (808 kişi) erkek, % 4,4'ü (37 kişi) ise kadındır. Şahısların yaş ortalaması 32,5'dir.

Tablo 1: Yaş Gruplarına Göre Yakalanan Şahısların Dağılımı

Yaş Grupları	Kişi Sayısı	%
15 yaş ve altı	4	0,5
16-30 Yaş	417	49,3
31-45 yaş	321	38
46-60 yaş	84	9,9
61 yaş ve üzeri	19	2,2
Toplam	845	100

Yaş aralıkları incelendiğinde şahısların %49,3'ünün (417 kişi) yaş aralığı 16 – 30 yaş aralığında, %38'inin (321 kişi) de 31 – 45 yaş aralığında olduğu gözlenmiştir (Tablo 1). Şahısların %37,5'i (309 kişi) evli, %58,5'i (483 kişi) bekâr ve %4'ü (33 kişi) boşanmıştır.

Tablo 2: Doğum Bölgelerine Göre Yakalanan Şahısların Dağılımı

Doğum Yerleri	Kişi Sayısı	%
Doğu Anadolu	162	19,3
Güneydoğu	192	22,9
Akdeniz	24	2,9
Ege	1	0,1
Marmara	273	32,5
Karadeniz	57	6,8
İç Anadolu	41	4,9
Yurtdışı	90	10,7
Toplam	840	100

Yakalanan şahısların doğum yerlerinin %32,5'i (273 kişi) Marmara Bölgesi'nde, %22,9'u (192 kişi) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve %19,3'ü (162 kişi) Doğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu görülmüştür. Öte yandan yurt dışında doğup İstanbul'da madde ticareti yapan şahısların durumu da ilgi çekicidir. Şahısların % 10,7'sinin (90 kişi) doğum yeri yurtdışıdır (Tablo 2). Marmara Bölgesi'nde çoğunluğu İstanbul doğumlular almaktadır; %91,6'sı (250 kişi) İstanbul'da doğmuştur. İllere göre değerlendirildiğinde ise çoğunluk yine İstanbul doğumlulardır; toplam yakalananların %29,6'sı (250 kişi) İstanbul doğumludur. Doğum yeri yurtdışında olan şahısların %41'ini (37 kişi) Türkmenistan ve %23'ünü (21 kişi) İran oluşturmaktadır.

Tablo 3: Nüfusa Kayıtlı Oldukları Bölgelere Göre Yakalanan Şahısların Dağılımı

Nüfusa Kayıtlı Olunan Yer	Kişi Sayısı	%
Doğu Anadolu	198	23,9
Güneydoğu	205	24,7
Akdeniz	24	2,9
Ege	4	0,5
Marmara	162	19,5
Karadeniz	99	11,9
İçanadolu	65	7,8
Yurtdışı	72	8,7
Toplam	829	100

Yakalanan şahısların nüfusa kayıtlı oldukları bölgelere bakıldığında ise yukarıdaki sıralamaların değiştiği görülmüştür. Şahısların %24,7'sinin (205 kişi) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, %23,9'unun (198 kişi) Doğu Anadolu Bölgesinde, %19,5'inin (160 kişi) Marmara Bölgesinde ve %8,7'sinin (72 kişi) ise yurtdışında nüfusa kayıtlı olduğu görülmüştür (Tablo 3). Yakalanan şahısların nüfusa kayıtlı oldukları illere bakıldığında ise %12,3'ünü (104 kişi) İstanbul'un, % 10,5'ini (89 kişi) Diyarbakır'ın ve % 5,6'sını (47 kişi) ise Bingöl'ün oluşturduğu görülmüştür (diğer iller yüzdelik dilim olarak çok düşük olduğundan yazılmamıştır).

Tablo 4: Eğitim Durumlarına Göre Yakalanan Şahısların Dağılımı

Eğitim Durumu	Kişi Sayısı	%
Okur-yaz değil	57	7,1
Okur-yazar	50	6,2
İlkokul terk	22	2,7
İlkokul	380	47,3
İlköğretim terk	17	2,1
İlköğretim	147	18,3
Lise terk	13	1,6
Lise	93	11,6
Üniversite Terk	1	0,1
Üniversite	22	2,7
Yüksek lisans	1	0,1
Toplam	803	100

Sokakta madde satanların eğitim durumlarının oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir. Yakalanan şahısların %50' sinin (402 kişi) eğitim düzeyi ilköğretim ve mezunları oluşturmaktadır. %20,4' ünü (164 kişi) ilköğretim terk ve mezunları oluştururken; lise terk ve mezunları bu grubun sadece %13,2'lik (106 kişi) kısmını temsil etmektedir. Üniversite mezunu olanlar ise sadece % 2,7 (22 kişi) düzeyinde yer almaktadır (Tablo 4).

Tablo 5: Gelir Dağılımına Göre Yakalanan Şahısların Dağılımı

Gelir Durumu (TL)	Kişi Sayısı	%
0-250 arası	10	1,7
250 ve 500 arası	65	11,2
500 ve 750 arası	246	42,5
750 ve 1000 arası	100	17,3
1000 ve üzeri	158	27,3
Toplam	579	100

Yakalanan şahısların gelir durumuna bakıldığında %12,9'unun (75 kişi) 0 – 500 TL, %42,5'inin (246 kişi) 500 – 750 TL, %17,3'ünün (100 kişi) 750 – 1000 TL ve %27,3'ünün (158 kişi) 1000 ve üzeri TL arasında olduğu görülmüştür (Tablo 5).

Uyuşturucu maddelerin birçok suçla bağlantılı olduğu düşünüldüğünde dosyaları incelenen yakalanmış şahısların %52,4'ünün (421 kişi) daha önceden farklı suçlardan kayıtlarının olduğu görülmüştür. Daha önceki sabıka kayıtları ile yakalandıkları madde türü ve madde kullanım düzeyi arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır.

Yakalananlardan esrar satanların %55,6'sının (239 kişi), eroin satanların %43'ünün (77 kişi), kokain satanların %52'sinin (51 kişi) ve ekstazi hap satanların %55,4'ünün (21 kişi) daha önceden suç kaydı olduğu gözlenmiştir ($p=.043$). Eroin satıcıları diğer madde satanlardan farklılık göstermektedir; sabıka oranı eroin satıcıları arasında daha nadirdir. Sabıka olanlar arasında madde kullanım oranı ise sabıkası olmayanlara göre daha yüksektir; %60'ı aynı zamanda madde kullandığını beyan etmiştir ($p=.000$).

Tablo 6: Meslek Gruplarına Göre Yakalanan Şahısların Dağılımı

Meslek Grupları	Kişi Sayısı	%
Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler	31	4,2
Profesyonel meslek mensupları	24	3,2
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	37	5
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	11	1,5
Hizmet ve satış elemanları	151	20,4
Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	10	1,3
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	211	28,5
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	40	5,4
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	226	30,5
Toplam	741	100

Kişilerin meslekleri Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (International Standard Classification of Occupations/ISCO-88) standartlarına göre tasnif edilerek 9 gruba ayrılmıştır. ISCO – 88, idari kayıtlar ile birlikte nüfus sayımları ve diğer istatistiksel araştırmalardan elde edilen mesleklerle ilgili bilgilerin bir araya toplanması ve sınıflanmasına yönelik bir sistemi sağlamaktadır. Bu kapsamda yakalanan şahısların meslek gruplarının dağılımına bakıldığında, en çok rastlanılan iş kolları % 30,5'inin (226 kişi) nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların, % 28,5'inin (211 kişi) sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanların, % 20,4'ünün (151 kişi) hizmet ve satış elemanı olarak çalışanların oluşturduğu görülmüştür (Tablo 6).

Tablo 7: Yakalanan Maddelere Göre Yakalanan Şahısların Dağılımı

Yakalanan Maddeler	Kişi Sayısı	%
Esrar	458	54,2
Eroin	182	21,5
Kokain	106	12,5
Hap	39	4,6
Esrar+hap	26	3,1
Esrar+eroin	4	0,5
Esrar+kokain	14	1,7
Eroin+kokain	2	0,2
Kokain+hap	3	0,4
Eroin+afyon	2	0,2
Esrar+kokain+hap	7	0,8
Esrar+afyon+eroin	2	0,2
Toplam	845	100

Yakalanan şahısların üzerlerinde yakalandıkları maddelere bakıldığında % 54,2'sinde (458 kişi) esrar, % 21,5'inde (182 kişi) eroin, % 12,5'inde (106 kişi) kokain ve % 4,6'sında (39 kişi) hap ele geçirildiği görülmüştür. Yakalanan şahısların üzerinde yakalanan maddelerin % 92,9'unun (785 kişi) tek bir maddeyle yakalandığı görülmüştür (Tablo 7). Bu durum satıcıların genel manada tek madde üzerinden esrar maddesini daha çok sattıklarını ortaya koymaktadır.

Öte yandan yakalanan şahısların % 71,8'i (575 kişi) 76 gram altındaki maddelerle yakalanmıştır. Bu oran sokaklarda maddelerin çok küçük miktarlarda taşındığı ve satıldığını göstermektedir.

Yakalanan şahısların gözaltına alındığı olayda yakalanan şahısla birlikte gözaltına alınan kişilerin sayısal oranlarına bakıldığında: Yakalanan şahısların %55,4'ü (460 kişi) bu tür bir suçu tek başına işlerken yakalanmıştır. Sonrasında, %28,8'inin (239 kişi) 2 kişi ve %7,6'sının (63 kişi) ise 3 kişi ile birlikte yakalandığı görülmüştür.

Şahısların nüfusa kayıtlı olduğu yer ile doğum yerleri karşılaştırıldığında Doğu Anadolu (%19,2 karşın %23,9), Güney Doğu (%22,9 karşın %24,7), Anadolu ve Karadeniz (%6,8 karşın %11,9) bölgelerinde artış olduğu görülmektedir. Ülkemizde en çok göç veren Doğu ve Güney Doğu Anadolu illerinden İstanbul'a gelenler, madde satanların % 48,6'sını oluşturmaktadır. Bölgeler incelendiğinde ise yoğunluğun 87 kişi ile Diyarbakır'dan olduğu ve onu Bingöl (47), Mardin (31), Şanlıurfa (25) ve Erzurum (22) illerinin takip ettiği görülmektedir. Öte yandan bu grupta yurt dışı doğumlu olanlar yine başı çekmektedir (%10 – 90 kişi).

Madde satan kişilerin yaşı ile yakalattıkları madde miktarı incelendiğinde aralarında pozitif bir ilişkinin ($p= .011$) olduğu görülmüştür (Tablo 8). Başka bir deyişle kişilerin yaşları attıkça daha fazla madde ile yakalanmaktadır. Uyuşturucu/uyarıcı madde satmanın aynı zamanda bir kariyer mesleği olduğu ve yaşın ilerlemesiyle birlikte satıcı/kullanıcı networklarının genişlediği, tecrübe ve birikim ile daha çok miktarda maddelerin ticaretini yapabildikleri görülmektedir. Sokakta daha çok maddeye sahip olmak daha çok para kazanmaya imkân vermektedir.

Tablo 8: Yaş ile Madde Miktarı Ki-Kare (X^2) Puanları ($N=823$)

	Madde Miktarı						X^2 (DF)	p
	<=1,6 (%)	1,7-6,7 (%)	6,8-15,2 (%)	15,3-40,3 (%)	40,4-373,8 (%)	373,9=> (%)		
Yaş							37,24(20)	.011
15 yaş ve altı	25	25	0	0	25	25		
16 – 30 yaş	13,8	18,2	20,6	17,9	17	12,5		
31 – 45 yaş	20,5	15,7	12,8	17,3	15,4	18,3		
46 – 60 yaş	18,1	15,7	12	10,8	18,1	25,3		
61 yaş ve üstü	11,8	0	17,6	5,9	23,5	41,4		

Bu benzerlik gelir durumu ile yakalanan madde miktarı arasındaki ilişki de görülmüştür ($p= .002$); kişilerin beyan ettikleri gelir durumu arttıkça yakalattıkları madde miktarı da artmıştır (Tablo 9). Bu ilişki yukarıda belirtildiği gibi yine kişilerin illegal pazardaki etkileriyle doğru orantılıdır.

Tablo 9: Gelir Düzeyi ile Madde Miktarı Ki-Kare (X^2) Puanları ($N=560$)

	Madde Miktarı						X^2 (DF)	p
	<=1,6 (%)	1,7-6,7 (%)	6,8-15,2 (%)	15,3-40,3 (%)	40,4-373,8 (%)	373,9=> (%)		
Gelir Düzeyi (TL)							42,40(20)	.002
0 – 250 arası	0	30	10	20	20	20		
250 – 500 arası	19,4	11,3	27,4	21	9,7	11,3		
500 – 750 arası	19,1	14,5	18,3	17,4	20,7	10		
750 – 1000 arası	16	19,1	18,1	12,8	18,1	16		
1000 – üzeri	12,4	16,3	11,8	17	13,7	28,8		

Kişilerin eğitim düzeyleri ile yakalattıkları madde miktarları arasında istatistiksel anlamda belirgin ($p= .020$) bir ilişki vardır. İlkokul mezunları incelendiğinde her miktar aralığında neredeyse eşit bir dağılım söz

konusudur. Başka bir ifadeyle ilkökul mezunları sattıkları maddenin miktarına belirgin bir önem vermedikleri görülmektedir.

Öte yandan lise mezunları arasında en çok yakalamanın (% 26,9 – 25 kişi) 1,6 gram altındaki aralıkta oldukları görülmüştür. Madde miktarı arttıkça yakalanan kişi sayısı azalmıştır ve bu ilişki 370 gram ve üstü oluncaya kadar devam etmiştir. Üniversite ve daha üst seviyede eğitim sahibi olanlarda ise bu ilişki daha belirgindir. Bu grupta bulunanların %36,4'ü (8 kişi) 1,6 veya altında maddeyle yakalanmışlardır ve kişi sayısı madde miktarı arttıkça azalmıştır (Tablo 10). Kısaca eğitim durumu arttıkça kişilerin daha az madde sattıkları görülmüştür.

Tablo 10: Eğitim Düzeyi ile Madde Miktarı Ki-Kare (χ^2) Puanları ($N=782$)

	Madde Miktarı						χ^2 (DF)	p
	$\leq 1,6$ (%)	1,7-6,7 (%)	6,8-15,2 (%)	15,3-40,3 (%)	40,4-373,8 (%)	373,9=> (%)		
Eğitim Düzeyi							41,64(25)	.020
Okur yazar değil	14,3	7,1	7,1	23,2	21,4	26,8		
Okur yazar/ İlkökul terk	18,6	14,3	21,4	18,6	20	7,1		
İlkökul	14,7	16,8	16,5	17,1	17,6	17,3		
Ortaokul	14,9	21,4	16,2	15,6	18,2	13,6		
Lise	26,9	12,9	16,1	14	8,6	21,5		
Üniversite veya üstü	36,4	13,6	4,5	9,1	18,2	18,2		

Eğitim durumu ile satılan maddeler arasında istatistiksel belirgin ($p=.000$) bir ilişki vardır. Satıcıların eğitim durumuna göre farklı maddeler satma eğilimi bulunduğu görülmüştür. Eğitim durumu arttıkça kişilerin esrar satma oranları azalmakta ve eroin satma oranları artmaktadır. Örneğin esrar satanların okuma yazma bilmeyenler arasındaki yaygınlığı %75,9 (41 kişi) iken bu oran azalan bir eğilimle üniversite veya daha üst eğitim görenlerde %22,7'ye (5 kişi) kadar düşmektedir. Eroin satanlarda ise bu oran okur – yazar olmayanlarda %9,3 (5 kişi) iken üniversite veya daha üst düzeyde eğitim görenlerde %59,1'e (13 kişi) kadar artan şekilde çıkmıştır (Tablo 11). Kokain ve hap türevi madde satanlarda ise belirgin herhangi bir eğilim görülmemiştir.

Tablo 11: Madde Çeşidi ile Eğitim Düzeyi Ki-Kare (X^2) Puanları ($N=750$)

	Eğitim Düzeyi						X^2 (DF)	p
	Okur yazar değil (%)	Okur yazar/ ilkökul terk (%)	İlkokul (%)	Ortaokul (%)	Lise (%)	Üniversite veya üstü (%)		
Madde Çeşidi							58,92 (15)	.000
Esrar	75,9	66,7	62,9	53,4	35,6	22,7		
Eroin	9,3	13,6	20	27,4	42,5	59,1		
Kokain	11,1	18,2	12,5	13	14,9	9,1		
Hap	3,7	1,5	4,5	6,2	6,9	9,1		

Satılan maddelerin miktarları ile madde türü karşılaştırıldığında istatistiksel belirgin ($p=.000$) bir ilişki vardır. Esrar diğer maddelere oranla daha büyük hacimlerde yakalanılmaktadır. Esrar maddesi için yakalanan madde miktarı arttıkça yakalanan şahıs sayısının da arttığı görülmüştür. Eroin, kokain ve hap maddeleri için ise – 373,9 gramın altında yapılan madde yakalamalarında – ele geçirilen madde miktarı arttıkça yakalanan kişi sayısının azaldığı görülmüştür (Tablo 12).

Tablo 12: Madde Çeşidi ile Madde Miktarı Ki-Kare (X^2) Puanları ($N=763$)

	Madde Miktarı						X^2 (DF)	p
	$\leq 1,6$ (%)	1,7-6,7 (%)	6,8-15,2 (%)	15,3-40,3 (%)	40,4-373,8 (%)	$373,9 \Rightarrow$ (%)		
Madde Çeşidi							3,11(15)	.000
Esrar	4,4	38,5	76	76,4	90,5	69,7		
Eroin	45,3	33,6	14,7	14,2	5,2	22,7		
Kokain	43,8	18	5,4	6,3	1,7	3		
Hap	6,6	9,8	3,9	3,1	2,6	4,5		

Araştırmaya konu olan 845 kişi İstanbul'daki 25 farklı ilçede yakalanmıştır. Yakalama yerine göre olayların en yoğun olduğu ilçe Fatih (176 kişi - % 20,8), sonrasında Beyoğlu (% 9,7 - 82 kişi), Küçükçekmece (% 8,3-70 kişi) ve onları Bahçelievler (%7,3 - 62 kişi) takip etmiştir. Şahısların yaşadığı ilçelere bakıldığında ise yine en büyük grup (96 kişi - %

11,4) Fatih'te ikamet ederken bunu % 9,6 (81 kişi) ile il dışında yaşayanlar, % 6,7 (57 kişi) ile Beyoğlu, % 6,5 (55 kişi) ile Küçükçekmece ve %6,6 (56) ile Gaziosmanpaşa ilçelerinde yaşayanlar takip etmektedir.

Olay yeri ile yakalanan madde türü ve şahısların yaşadıkları ilçe arasındaki bağlantı çapraz tablo (crosstab) analizi yapılmış ve her iki Ki-Kare (X^2) testinde belirgin ($p=.000$) bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak örneklemdaki ilçe sayısının yüksek olması (25) ve analizdeki örneklem sayısının her ilçeyi birbiriye kıyas etmeye yetmemesi sebebiyle beklenen hücresel dağılım yeterli görülmemiştir. İlçeleri birleştirmek için literatürde herhangi bir yönteme rastlanılmadığı için en çok yakalama olan 4 ilçe yüzdeler üzerinden kıyaslanabilmiştir. Bu dağılıma göre; Fatih'te yakalanan satıcıların %90'nı yine Fatih'te, Beyoğlu'nda yakalananların %86'sı yine Beyoğlu'nda, Bahçelievler yakalananların %69'u yine Bahçelievler'de ve Küçükçekmece'de yaşayanların %78'i yine Küçükçekmece'de yaşamaktadır. Bir başka ifadeyle satıcılar yaşadıkları semtlerde madde satmayı tercih ettikleri görülmektedir.

3. Tartışma

Bu çalışmada İstanbul'da yakalanan uyuşturucu madde satıcılarının ne tür kişisel özelliklerinin olduğu ve ne tür sosyal, ekonomik ve çevresel şartlar içinde buldukları incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre yakalanan sokak satıcılarının büyük çoğunluğu erkektir. Bu durum diğer araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir (Brantingham ve Brantingham, 1993; Clarke ve Felson, 1993; Jeffery ve Zahm, 1993; Robinson, 1999): İstanbul'da da uyuşturucu satıcılığı bir erkek işidir.

Uyuşturucu satıcıların yaş ortalaması 32'dir. Yaşı ile yakalattıkları madde miktarları ve gelir düzeyleri incelendiğinde aralarında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bu beklenen bir ilişkidir çünkü gerek maddeyi temin edebilmek gerekse ellerindeki maddeyi dağıtımadaki tecrübe ve sosyal çevrenin yaş ile doğru orantılı olduğu düşünülmektedir. Yaş ortalamasının üstündeki kişilerin bu gruptan olduğu ve gençlere göre daha fazla dikkat edilmesi gerektiği görülmektedir. Özellikle kamuoyunda okulların çevresinde gençleri kandırmak için madde satmaya çalışan kişiler olduğu fenomeninin bir gerçek olmadığı, satıcıların lise dönemindeki gençlerin yaş ortalamasından bir hayli yüksek olduğu görülmektedir.

Yakalanan şahısların mesleklerine bakıldığında genel olarak düzenli bir işte çalışmadıkları ve günübürlük sundukları hizmetin karşılığında ücret aldıkları görülmektedir. Yakalanan şahısların %32'si tamircilik ve benzeri işlerde, %24'ü hizmet sektöründe (garson, çaycı gibi) ve %12'si de işçidir. Genel olarak satıcıların büyük çoğunluğu alt gelir grubundadır. Sonuçlarımız literatür bulgularıyla örtüşmektedir; yeterli ekonomik güce sahip olamayanlar uyuşturucu madde satma riskine daha çok sahiptir (Brantingham ve Brantingham, 1993; Clarke ve Felson, 1993; Jeffery ve Zahm, 1993; Robinson, 1999). Belirli sosyoekonomik şartlar altındaki insanların fırsatları değerlendirme eğiliminde olabilmektedir.

Sabıka durumu ile madde türü ve uyuşturucu madde alışkanlığı arasında belirgin bir ilişki vardır. Eroin satıcıları arasında daha az sabıkalı şahısların bulunması onları diğer satıcılardan ayırmaktadır. Madde kullanımı ile satıcıları arasındaki ilişki nedeniyle eroin satıcılarının farklılık gösterdiği düşünülmektedir; ancak, kişilerin hangi tür madde kullandıklarını mevcut veriler üzerinden tespit etmek mümkün olamamıştır. Öte yandan madde kullananların kullanmayanlara göre sabıka durumları literatürde belirtildiği gibi yüksektir (Brantingham ve Brantingham, 1993; Clarke ve Felson, 1993; Jeffery ve Zahm, 1993; Robinson, 1999). Yine mevcut verilerden uyuşturucu kullanımı, satıcılığı ve diğer suçlarla ilişkilerini tespit etmek mümkün değildir.

Literatürde tanımlanan kıstaslara göre kişiler değerlendirildiğinde, satıcıların büyük kısmı bu işi kariyer olarak değil fırsat neticesi yapan kişilerdir. Mesela satıcıların %92,9'si (785 kişi) tek bir madde satarken yakalanmış, ancak %7,1 (60 kişi) birden fazla madde satarken yakalanmıştır. Yakalanan şahısların % 55,4 (460 kişi) ise suçu tek başına işlemiştir. Satıcıların %34,2'si (289 kişi) aynı zamanda uyuşturucu madde kullandıklarını beyan etmişlerdir. Öte yandan satılan maddelerin miktarlarına bakıldığında %71,8'inin (575 kişi) 76 gram altında olduğu görülmüştür. Meslekleri incelendiğinde ise satıcıların büyük oranının düşük gelir elde edilen işlerde çalıştıkları ve %96'sı kendinin bir mesleği olduğunu beyan etmişlerdir.

Yapılan araştırmada her ne kadar İstanbul doğumlular en çok madde satan grubu temsil etseler de bu şahısların nüfusa kayıtlı olduğu yerler incelendiğinde bu kişilerin aileleri İstanbul'a göç ile geldiği görülmektedir. Şahısların doğduğu yer ile nüfusa kayıtlı olduğu yer birlikte incelendiğinde İstanbul'da doğanların asıl memleketleri farklılık göstermektedir.

Ülkemizde en çok göç veren Doğu ve Güney Doğu Anadolu illerinden gelenler İstanbul'da madde satan kişilerin %48,6'sını oluşturmaktadır. Diğer bölgelerden ve yurt dışında İstanbul'a gelenleri değerlendirdiğimizde göç olgusunun satıcı profilinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Toplamda yakalanan şahısların ancak %29 İstanbul'da doğmuş ve yine toplamdaki şahısların %10 İstanbul nüfusuna kayıtlıdır.

Aynı şekilde, İstanbul'da yakalanan şahısların madde sattıkları yerlere bakıldığında en çok yakalama Fatih, Beyoğlu, Küçükçekmece ve Bahçelievler'de gerçekleşmiştir. Yoğunluğun özellikle bu ilçelerde olmasında bu yerlerin çevresel ve sosyoekonomik faktörlerin etkiliği olduğunu göstermektedir.

Çevresel faktörler olarak bu bölgeler hem ana ulaşım güzergâhlarındadır hem de eğlence sektörü bu ilçelerde yoğundur. Çevresel faktörlerden dolayı suçların artış gösterdiği yerlerin en belirgin özellikleri suçluların kolaylıkla ulaşabilecekleri ana caddeler, otobüs hatlarının yoğun geçtiği yerler, metro ve tramvay gibi ulaşım koridorları üzerinde olmasıdır (Brantingham ve Brantingham, 1991). Fatih ve Beyoğlu ilçelerinde birçok otobüs hattının ilk ve son durukları bulunmakta, vapur ve metro hatlarının yine başlangıç noktalarını oluşturmaktadırlar. Küçükçekmece ve Bahçelievler ilçeleri de İstanbul'un ara ulaşım arteri olan E-5 ve Metrobüs güzergâhında bulunmaktadır.

İş ve eğlence sektörü de yine bu ilçelerde gelişmiştir. Fatih'te Aksaray bölgesi, Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi ve çevresi sadece ilçelerin değil İstanbul'unda en bilinen eğlence merkezleridir. İnsanların yoğun olduğu ve eğlence sektörünün hâkim bulunduğu bu bölgelerde satıcılar kullanıcılarla daha rahat iletişim kurabilmekte ve yeni müşterilerle irtibatlar kurabilmektedirler. Kullanıcılar için kalabalık ortamlar daha güvenli alışveriş yapma imkânı sağlamak ve az bir maliyetle bu bölgelere toplu ulaşım araçlarıyla gelebilmektedirler.

Madde kullanımının yaygın olduğu yerlerde satıcılar daha kolay faaliyet göstermektedir. Bu ilçeler yine madde kullanımının en yüksek olduğu ilçelerdir. Mesela, 2010 yılında İstanbul genelinde 28 ilçede 154 lisede 31.272 öğrenciye bir anket uygulanmıştır. Bu çalışma kapsamında İstanbul genelindeki liseli gençlerdeki madde kullanım düzeyleri ve madde kullanımına götüren etken faktörlerin neler olduğu ölçülmeye çalışılmıştır. Liseli gençler üzerinde yapılan bu çalışmada Fatih ve Beyoğlu gençler arasında madde kullanımının en yaygın olduğu ilçelerdir (Ünlü ve Evcin,

2011). Yakalanan şahısların %34,2'si aynı zamanda madde kullanıcısıdır. Hem kullanıcı hem satıcı olarak yakalanan şahısların yaşadıkları ilçelere göre değerlendirildiğinde kullanıcılar kendi oturdukları semtlerde madde alışveriş yapmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Olay yeri ile şahısların yaşadığı yer arasındaki ilişki incelendiğinde şahısların kendi yaşadıkları bölgelerde madde satmayı tercih ettikleri görülmüştür. Şahısların yaşadıkları yerde madde satmaların sebebi madde nakliye ve yakalanma riskini en aza düşürmektir. Satıcılar kendi kontrol edebildikleri mekânlarda daha rahat faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu 4 ilçe aynı zamanda doğu ve güneydoğu illerimizden en çok göç alan bölgelerdendir. Mesela 2008 yılında İstanbul Beyoğlu ilçesinin nüfusu 245 bindir ancak bu sayının sadece 40 bini İstanbul nüfusuna kayıtlıdır (TÜİK, 2011). Bu bölgelerin aynı zamanda işsizlik, sık ikametgâh değişikliği ve göç gibi birçok sosyal problemi (TÜİK, 2011) bulunmaktadır. Bu tür sosyal yapılar içerisinde resmi ve gayri resmi kontrol mekanizmalarının zayıf olacağı ve suç örgütlerinin yapılanmasına müsait olduğu literatürde vurgulanmaktadır.

4. Araştırmanın Sınırlılığı

Bu araştırma sadece İstanbul Narkotik Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü tarafından yakalanan şahısların bilgilerinden yola çıkılarak yapılmıştır. İlçelerde diğer polis birimlerinin yapmış olduğu yakalamalar dâhil edilmemiştir. Bu nedenle bütün polis yakalamalarını temsil etmemekte ve sonuçlar işlem yapan birimlerin politika önceliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Daha da ötesi, sadece yakalanan satıcılardan yola çıkarak veriler analiz edilmiştir ancak yakalanmayan ve bu konuda ciddi tedbirler alan satıcıların da mevcut olduğu bilinmelidir. Satıcıların daha genellenebilir karakteristik özelliklerini tespit etmek için veri kaynaklarının çeşitliliği artırılmalı, yakalanan şahısların yanında yakalanmayan şahısların da bilgilerinin toplanması araştırmanın güvenilirliğini arttıracaktır.

Uyuşturucu satıcıların karakteristik özelliklerini tespit etmek için 845 kişilik bir örneklem grubu yeterlidir ancak ilçe düzeyinde analiz yapmak için örneklem grubu yeterli değildir. İlçelerin yapısal ve sosyal etkilerini ölçmek için daha geniş bir örneklem grubuna ihtiyaç vardır. İstanbul'daki bütün ilçeler birbirleriyle karşılaştırılmamış ancak yakalamaların yoğun olduğu yerler kendi içlerinde değerlendirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmadaki en önemli bulgu sosyal ve çevresel faktörlerin etkisidir. Maddelerin özellikle belirli bölgelerde yoğun olarak kullanılması ve ifade edilen bu bölgelerde daha çok satılması tesadüfi bir sonuç değildir. Satıcılar bilerek veya bilmeyerek bu bölgelerde yoğunlaşmakta ve problemin o bölgelerde artmasına sebebiyet vermektedir. Probleme odaklanan polis de bu bölgelerde daha çok yakalama yapmaktadır.

Bu piyasadan gelir elde etmek isteyenler için bölge çok önemlidir. Bu bölgelerde kimlerin nasıl yapılandığı ve çalıştığı ile ilgili Caulkins ve arkadaşları (1998) New York şehrinde kokain ve taş (crack) kokain satıcıları üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Yüz yüze görüşmelerle yapılan bu çalışmada 4 farklı sokak satıcısı türü tespit etmişlerdir. Bunlar: 1) Kendine ait uyuşturucu maddeyi satan girişimciler (toptancılar), 2) Kendine gönderilen uyuşturucu maddeyi bağımsız (yer ve kişiye bağlı olmadan) olarak satanlar, 3) Kendine gönderilen uyuşturucu maddeyi görevlendirildiği noktada satanlar, 4) Saat karşılığı, ücret mukabilinde belirli noktada uyuşturucu madde satanlar. Bu pazardan en büyük payı uyuşturucu madde üzerinde en çok kontrolü bulunanlar, yani girişimciler almaktadır: Girişimcileri bağımsız satıcılar, belirli noktalarda satış yapanlar ve ücret karşılığı satanlar takip etmektedir (Caulkins vd., 1998).

Sokak düzeyinde arza (yakalama) yönelik çalışmalarda hangi grubun hedef alınması gerektiği büyük bir problemdir. Yapılan birçok çalışmada önceliğin satış yapılan sabit noktalara verilmesi gerektiği öngörülmektedir (Brantingham ve Brantingham, 1993; Clarke ve Felson, 1993; Jeffery ve Zahm, 1993; Robinson, 1999). Kleiman (1989) tarafından esrar piyasasını analiz etmek için geliştirilen *Öğrenim Eğrisi Teorisi* (Learning Curve Theory) piyasadaki arz talep dengesini belirli noktalarda yapılan uyuşturucu satışlarının belirlediğini iddia etmektedir. Teoriye göre, düşük maliyetli sağlayıcılar (sabit nokta satıcıları) pazar talebini karşılayamaması halinde piyasa fiyatını belirleyici unsur, tedarikçilerdir (girişimciler/toptan satıcılar). Uyuşturucu maddelerin fiyatı girişimcilerin piyasaya ne kadar mal sürdüklerine ve ne kadar rant beklediklerine bağlı olarak değişir. Eğer sabit nokta satıcılarının (spot sellers) kapasitesi birçok alana genişler ve büyüyen pazarın taleplerini karşılayabilirse, girişimciler (toptancılar) pazar dışına sürüklenmeye ve kendi aralarında rekabet etmeye başlarlar. Bu süreç uyuşturucuların piyasa fiyatlarını sadece düşürmekle

kalmaz, beklenen rantın ortadan kalkmasına bile sebep olur (Kleiman,1989).

Bu yaklaşımın kolluk kuvvetlerinin uygulamalarına farklı etkileri vardır. Kısa dönem sonuçları itibariyle bağımsız satıcılara (herhangi bir bölgesi olmayıp müşteri neredeyse oraya gidenler) yönelik uygulamalar onların maliyetlerini arttıracak ve belki piyasa fiyatlarını bir miktar yukarı çekecektir (Caulkins vd., 1998). Öte yandan nokta satıcılarına yönelik uygulamalar elde edilen rantı düşürebilecek ancak piyasa fiyatlarına ve kullanım oranlarına etkisi olmayacaktır. Ancak uzun dönem sonuçları itibariyle, nokta satışların kapasitesi zamanla büyüme eğiliminde olur ve kolluk uygulamaları (fiziksel olarak o bölgelerde satışların imkânsızlaştırılması veya satış için gerekli organizasyonların oluşumuna engel olmak suretiyle) bunun önüne geçebilirse, o zaman uygulamanın etkisi tamamen ters olur (Caulkins vd., 1998). Eğer nokta satışların genişlemesi, girişimcileri (toptancılar) piyasa dışına çıkarırsa, uzun dönemde girişimcilere yönelik uygulamaların fiyatlara etkisi olmaz. Sabit noktalara yönelik uygulamalar girişimcilerin büyümesini engelleyebilir ve fiyatların çökmesine neden olabilir (Caulkins vd., 1998). Çünkü piyasa hacmini genişletenler en düşük maliyetle mal tedarik eden nokta satışlarıdır. Piyasa genişledikten sonra toptancıları ve bağımsız satıcıları kontrol etmek çok daha zordur.

Bu nedenle uyuşturucu satıcılarıyla mücadelede öncelik her zaman, kullanımın ve satışın yoğun olduğu bölgelere verilmesidir. Bu bölgelerin kontrolünün polisiye taktik ve tekniklerle güçlendirilmesi daha etkin sonuçlar alınmasını sağlayacaktır. Mücadele politikasını İstanbul geneline yaymak kısa süreli bir başarı sağlasa da uzun dönemde problemi azaltmayacaktır. Öte yandan madde kullanım ve satışının yoğun olduğu semtlerde yaşayanların yaşam standartlarının yükseltilmesi gereklidir. Bu insanların sosyoekonomik şartları iyileştirilerek içlerindeki uyuşturucu madde kullanıcıları ve satıcılarına karşı direnç göstermeleri, sosyal kontrol sağlamaları ve içlerinde barınmalarına engel olmaları temin edilmelidir. Aksi takdirde problemler belirli bölgelerde daha da artabilir ve diğer bölgelere yayılabilir.

Öte yandan uyuşturucu/uyarıcı madde ticaretiyle mücadelede bireysel satıcılardan ziyade organize grupların hedeflenmesi gerekmektedir. Bahsedilen riskli bölgelerde organize grupların güçlenmesi o bölgelerde gü-

venlik tedbirlerinin uygulanmasını güçleştirebilir ve var olan sosyal problemlerin daha da derinleştirebilir. Sosyal problemlerin çözümü için alınacak tedbirlerin yanında, o bölgelerde, ekstra güvenlik tedbirleri uygulanmalıdır. Toplum destekli polislik benzeri uygulamalarla, o bölgelerde yaşanan asayiş sorunlarının polise haber verilmesi teşvik edilmeli, bu bölgelerde daha fazla motorize ekip ve personel istihdam edilmelidir. Diğer yandan bu bölgelerdeki eğlence mekânları, alkol satışı yapan mekânlar ve gece hayatının aktif olduğu yerler daha fazla kontrol altında tutulmalı, buralarda organize suç örgütlerinin ve bireysel düzeyde olsa bile sokak satıcılarının faaliyetlerini sürdürmeleri engellenmelidir.

Sokak satıcılarıyla mücadele eden birimler, riskli bölgelerde hedef belirlerken, araştırma bulgularından faydalanmaları mücadelede etkinliği arttıracaktır. Mesela riskli bir bölgede çalışan polis, satıcıların ortalama yaşının 32 olduğunu; kullanıcıların daha çok eroin ve esrar türü madde satarken; daha profesyonel satıcıların kokain ve ecstasy tarzı illegal madde sattığını; elden ele dolaşan maddelerin çok küçük miktarlarda olduğunu ve satıcıların eğitim durumu yükseldikçe satılan madde türünün ve miktarının değiştiğini bilmesi onun şüphelilere bakış açısını değiştirecektir. Hedef grupların tespit edilmesi için daha fazla araştırma yapılabilir ve elde edilen bulgular bölgede görev yapan güvenlik görevlilerinin eğitiminde kullanılabilir.

Bu riskli bölgelerin uyuşturucu/uyarıcı madde suçlarından arındırılması için sadece satıcılara değil, aynı zamanda kullanıcılara yönelik tedbirlerin de arttırılması gerekmektedir. Kullanıcıların kendi geldiği ve müşteri sıkıntısı çekmeyen satıcıların olduğu mekânlarda ne kadar çok yakalanma olursa olsun bu rantı değerlendirmek isteyenler muhakkak olacaktır. Yukarıda da bahsedildiği gibi belirli bölgelerin uyuşturucu/uyarıcı madde ticareti için daha cazip hale gelmesinde en belirleyici husus, o bölgedeki kullanıcı sayısının yüksekliğidir. Bu nedenle kullanıcıların rahat hareket edebildiği bir ortamda, sadece satıcılara ya da organize suç örgütlerine karşı başarılı olmak mümkün değildir. Bu bölgelerde gerek kamuya açık alanların (park, toplu ulaşım merkezleri, geçiş güzergâhları, eğlence mekânları vb.) fiziksel denetimi, gerekse ikamet işlemleri gibi resmi işleyişe önem verilmeli ve kullanıcı potansiyeli olan kişileri bu bölgelerden uzak tutacak tedbirler geliştirilmelidir.

Son olarak, yabancı uyruklu kişilerin sayısı da önem verilmesi gereken diğer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul sokaklarında

illegal madde satan her 10 kişiden birinin yabancı olması önemli bir risk göstergesidir. Uluslararası bir problemin yerel boyuttaki yansıması olan göçmen kaçakçılığı, şehirlerdeki suç oranlarını etkilemektedir. Kaçak yollarla ülkemize gelen ve işsizlik neticesi zor yaşam koşullarında yaşayan kişiler için illegal madde ticareti bir çıkış kapısı olabilmektedir. Bu kişiler daha kolay bir şekilde bu ticaretin içerisine çekilebilmektedirler. Özellikle bu şahısların şehrin riskli bölgelerinde yaşamaya başlaması, onların bu ticaretin içerisine girmesini kaçınılmaz hale getirebilmektedir. Bu nedenle yabancı şahısların kontrolü güvenlik güçleri tarafından ayrıca ele alınmalı ve uyuşturucu/uyarıcı madde ticaretine insan kaynaklığı yapma potansiyeli taşıyan gruplarla daha iyi mücadele edilmelidir.

Sonuç olarak uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı ve neticesinde ticareti, bir yönüyle sosyal bir problemdir. Bu probleme maruz kalanların birçok ortak noktası bulunmaktadır. Bu araştırma kısaca bu ortak noktaları ortaya çıkarmak için yapılmıştır. Bu ortak noktaların farklı teorik açılarından izahını yapmak verinin niteliği bakımından yeterli olmamıştır, ancak gerek bireysel gerekse yaşadıkları ortak yaşam alanları anlamında risk faktörleri belirlenmiştir. Bu risk faktörleri esas alınarak hangi bölgelerde kimlere karşı bir mücadelenin verilmesi gerektiği ve güvenlik boyutu haricinde ne tür sosyal tedbirlerin mücadele için kaçınılmaz olduğu belirtilmiştir.

Kaynakça

- Adler, Patricia A., (1985), *Wheeling and Dealing: An Ethnography of an Upper-Level Drug Dealing and Smuggling Community*, New York: Columbia University Press.
- Anka Haber Ajansı, (2010), “Cezaevlerindeki Tutuklu Ve Hükümlü Sayısı 113 Bin 767 İşledikleri Suç Sayısı 150 Bin 806”, <http://www.tumgazeteler.com/?a=5800088> (erişim tarihi: 27.08.2010).
- Brantingham, Paul and Brantingham, Patricia, (1991), “Notes on the Geometry of Crime”, in Paul Brantingham and Patricia Brantingham (Eds.), *Environmental Criminology*, Prospect Heights, IL: Waveland Press, Inc, pp.27-54.

- Brantingham, Paul, and Brantingham, Patricia, (1993), "Environment, Routine and Situation: Toward Apattern Theory of Crime", in R.V. Clarke and M. Felson (Eds.), *Routine Activity and Rational Choice*, New Brunswick: Transaction Publishers, pp.259-294.
- Caulkins, Jonathan P., Johnson, Bruce, Taylor, Angela and Taylor, Lowell, (1998), "What Drug Dealers Tell Us About Their Costs of Doing Business", Carnegie Mellon University, *Heinz Research Showcase*, <http://repository.cmu.edu/heinzworks/43> (erişim tarihi: 27.08.2010).
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, (2008), "Türkiye'de Uyuşturucu Suçu", <http://www.cte.adalet.gov.tr/kaynaklar/yayinlar/uyusturucu.pdf> (erişim tarihi: 27.08.2010).
- Clarke, Ronald V. and Felson, Marcus, (1993), "Introduction: Criminology, Routine Activity and Rational Choice", in Ronald V. Clarke & Marcus Felson (Eds.), *Routine Activity and Rational Choice*, New Brunswick: Transaction publishers, pp.59-294.
- Demirci, Süleyman and Köseli, Murat, (2009), "Secondary Data and Content Analysis", in (eds.) Boke, K. *Research Methods in Social Sciences*, Alfa Publishing: Istanbul.
- Denton, Burges and O'Malley, Pat, (1999), "Gender, Trust and Business: Women Drug Dealers in the İllicit Economy", *The British Journal of Criminology*, V.39, N.4, pp.513-530.
- Jacinto, Camille, Duterte, Mivheline, Sales, Paloma, and Murphy, Sheigla, (2008), "I'm not a Real Dealer: The Identity Process of Ecstasy Sellers", *Journal of Drug Issues*, V.38, N.2, pp.419-435.
- Jeffery, Ray C., and Zahm, Diane L., (1993), "Crime Prevention Through Environmental Design, Opportunity Theory and Rational Choice Models", in R.V. Clarke and M. Felson (Eds.), *Routine Activity and Rational Choice*, New Brunswick: Transaction Publishers, pp.323-350.
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (KOM), (2010), "KOM 2009 Raporu", <http://www.kom.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?id=12&BKey=61> (erişim tarihi: 13.08.2010).

- Kleiman, Mark A. R., (1989), *Marijuana: Costs of Abuse, Costs of Control*, Westport, CT, Greenwood Press.
- McCord, Eric S. and Ratcliffe, Jerry H., (2007), "A Micro-Spatial Analysis of the Demographic and Criminogenic Environment of Drug Markets in Philadelphia", *The Australian And New Zealand Journal Of Criminology*, V.40, N.1, pp.43-63.
- Murphy, Shaigla, Waldorf, Dan and Reinerman, Craig, (1990), "Drifting into Dealing: Becoming a Cocaine Seller", *Qualitative Sociology*, V.75, N.4, pp.321-343.
- Neuman, Livre and Wiegand, Bruce, (2000), *Criminal Justice Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Allyn and Bacon.
- Palmquist, Michael, (2010), "Writing Guide: Content Analysis", *Department of English at Colorado State University*, <http://writing.colostate.edu/guides/research/content/index.cfm> (erişim tarihi: 25 Haziran 2010).
- Robinson, Matthew B., (1999), "Lifestyles, Routine Activities and Residential Burglary Victimization", *Journal of Crime and Justice*, V.22, N.1, pp.27-56.
- Reuter, Peter, (2000), "The Measurement of Local Drug Markets", Paper presented at the *National Institute of Justice Conference on Drug Markets*, Washington DC.
- Roncek, Dennis W., and Maier, Pamela A., (1991), "Bars, Blocks, and Crime Revisited: Linking the Theory of Routine Activities to the Empiricism of 'Hot Spots'", *Criminology*, V.29, N.4, pp.725-754.
- Roncek, Dennis W., and Maier, Pravatiner, (1989), "Additional Evidence that Taverns Enhance Nearby Crime", *Sociology and Social Research*, V.73, N.4, pp.185-188.
- Sherman, Lawrence W., Gartin, Patrick R., & Buerger, Michael E., (1989), "Hotspots of Predatory Crime: Routine Activities and the Criminology of Place", *Criminology*, V.27, N.4, pp.27-55.
- Tita, George E., Cohen, Jacqueline and Egnberg, John, (2005), "An Ecological Study of the Location of Gang 'Set Space'", *Social Problems*, V.52, N. 2, pp.272-299.

- Türkiye Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (TUBİM), (2010), “TUBİM 2009 Raporu”, <http://www.tubim.gov.tr/Tr/KonuDetay.asp?BKey=290&KKey=514> (erişim tarihi: 13.08.2010).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), (2011). “Veritabanlarında Dinamik Sorgulama ve İstatistiksel Tablolar”, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=4> (erişim tarihi: 29.03.2011)
- Ünlü, Ali ve Evcin, Uğur, ( ), “İstanbul’da Liseli Gençler Arasındaki Madde Kullanım Yaygınlığı”, *yayınlanmamış makale*.